

A stratégia a modern korban (Bevezetés a stratégiai tanulmányokba)

A politikai célú szervezett erőszak, vagy közismertebben a háború és az erőszakkal való fenyegetés kérdéskörével foglalkozó stratégiai tanulmányokat a hidegháború vége óta az egyik legsúlyosabb kihívás azok részéről érte, akik szerint a figyelem középpontjának a stratégiáról a biztonságra kell áttérnie. E nézet szerint a „biztonság”, amelyet „a központi értékeket érintő fenyegetésektől való mentességként” határoznak meg, a jelen világban sokkal megfelelőbb fogalom az elemzés számára. A baj a stratégiával elsősorban az, állítják, hogy túlságosan szűk, és egyre kevésbé fontos egy olyan időszakban, amikor a nagyszabású háborúk száma csökken, a politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti biztonság érdekeket fenyegető veszélyek száma viszont nő. Mivel a stratégiánál szélesebb körű a meghatározása, a biztonság fogalmát hasznosabbnak tartják arra, hogy a jelen összetett, több dimenziós kockázatai megértésének keretét szolgáljon.

De, ahogy Richard Betts a *Maradjanak-e életben a stratégiai tanulmányok?* című, 1997. októberi cikkében megjegyzi, a biztonság új definíciójának támogatóit két komoly veszély is fenyegeti. Először is, még ha megfelelőképpen különítenénk is el a „stratégiai” tanulmányokat a „biztonsági” tanulmányoktól, a biztonságpolitika akkor is szüksége van a háború és a stratégia körültekintő vizsgálatára. Más szóval a katonai erő változatlanul központi eleme a biztonságnak, és akik figyelmen kívül hagyva a háborút csak a nem katonai biztonsági fenyegetésekre összpontosítá-

nak, ezt a saját kockázataikra teszik. Másrészt azzal érvel, hogy „a biztonság egyre átfogóbb meghatározásai gyorsan az 'érdek' és a 'jólét' szinonimájává válhatnak, és már semmit nem zárnak ki a nemzetközi kapcsolatok, vagy a külpolitika jelenségei közül, így nem lehet majd megkülönböztetni ezektől a tudományterületektől”. Azaz ha mindent számításba vesznek, ami potenciálisan negatív hatással lehet az emberi viszonyokra, a biztonsági tanulmányok diszciplínája azt kockáztatja, hogy túlságosan tág lesz ahhoz, hogy gyakorlati haszonnal szolgálhasson.

A stratégia a modern korban szerzői tisztában vannak a biztonságpolitikai tanulmányok jelentőségével, de láthatóan osztják a tudományterület koherenciáját érintő aggodalmakat. Többször hangsúlyozott meggyőződésük, hogy a „stratégia” továbbra is sajátos és értékes területe a tudományos vizsgálódásnak. A stratégiai tanulmányok része a nemzetközi biztonsági tanulmányoknak, éppúgy, mint ahogy a nemzetközi biztonsági tanulmányok részei a nemzetközi kapcsolatok tudományának, ez utóbbi pedig a politikatudományak.

A John Baylis, James Wirtz, Eliott Cohen és Colin S. Gray által szerkesztett, tankönyvnek szánt kötet célja, hogy azonosítsa, felfrissítse és alkalmazza a stratégiaelmélet hagyományos fogalmait arra az újonnan kialakuló biztonsági környezetre, amit a globalizáció, az információs forradalom jellemez, és amelyben a nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedése, az etnikai és regionális konfliktusok

tusok jelentik a fő veszélyforrást. A kötet 16 szerzője történelmi összefüggésbe ágyazva vizsgálja a jelen kérdéseit, felidézve témája szellemi, katonai, vagy politikai fejlődésének történetét. Ez a háttér lehetővé teszi mind a szerzők, mind az olvasók számára, hogy kritikusan szemléljék a nemzetközi politikai és katonai kérdések tárgyalásában ma tapasztalható túlzásokat. Számos újként reklámozott elgondolásról ugyanis gyakran kiderül, hogy valójában a modern ízléshez igazodó, új köntösbe öltöztetett régi gondolat, vagy régen idejétmúlt ötlet.

Emellett a stratégiai tanulmányokat ma foglalkoztató kérdések zöme alig lenne érthető az előzmények ismerete nélkül. Ha például meg akarjuk érteni, hogy miért gondolják sokan úgy, hogy a légi, szárazföldi és tengeri hatalom forradalmi változásokon megy keresztül, abban nagy segítségünkre lehet azon általános elgondolások ismerete, amelyek a katonai erő alkalmazásában játszottak szerepet a múlt század során. Hogy eldönthessük, melyik eszmét kell elvetni és melyiket lehet korszerűsíteni, hogy megfeleljen a jelen körülményeinek, nem árt, ismerjük azt a kontextust, amelyben kifejlődtek.

Az 1980-as évek óta a világpolitikában bekövetkezett változások ellenére a mai kor sok szempontból folytonosságot mutat a korábbi korszakokkal. Az a lelkesedés, amit a nemzetközi kapcsolatok alapvető megváltozásába vetett hit hozott létre, nem bizonyult megalapozottnak. Ahogy az öbölháború, Bosznia, Koszovó, Csecsenföld, a tömeggyilkos terrorizmus és a rá adott válasz mutatja, az erőszak és a katonai erő fontos eleme maradt a nemzetközi rendszernek a huszonegyedik század elején is. Fontos változások zajlanak a világpolitikában, amelyek a globalizáció és a fragmentálódás kettős tendenciájával áll-

nak kapcsolatban, és a nagyhatalmak közti háború, legalábbis a jelen pillanatban, háttérbe látszik szorulni. A szomorú tény azonban az, hogy a katonai erő továbbra is a politikai célok eszköze, és így a stratégiai tanulmányok éppen olyan relevánsak maradnak, mint a múltban.

A jelenkori stratégiát vizsgáló könyv három részre tagolódik. „A stratégia állandó kérdései” című első rész szerzői (Daniel Moran, Justin Morris, Hilaire McCoubrey és John Garnett) vázolják azokat a tartósan fontos kérdéseket, amelyek a stratégia tanulmányozásának középpontjában állnak. A kötet a stratégiatudomány kifejlődését ismertető esszével indul, vázolja azt a történetet, hogy az emberek miként birkóztak meg azzal a lehetőséggel, hogyan állítsák a katonai erőt politikai célok szolgálatába. Az első részben kapott helyet a háborúk okainak vizsgálata, az az összetett kérdés, amelynek a megválaszolása végső soron megszabja az államközi konfliktusok mérséklésének módjait. Az erkölcs és a háború kérdése is itt kerül terítékre. Az általános elképzelésekkel szemben ugyanis a jogi és az erkölcsi megfontolások komoly szerepet játszanak mind a háború elhatározásakor, mind a hadviselés során. Ezek a fejezetek mindenekelőtt azért fontosak, mert bemutatják a stratégiai gondolkodás normatív alapjait: miként mérsékelhető a háborúk gyakorisága, illetve az általuk okozott pusztítás.

„Az összefegyvernemi hadviselés fejlődése” című második rész szerzői (Stephen Biddle, Sam J. Tangredi és Timothy Garden) végigkövetik a szárazföldön, vízen és levegőben vívott háború elméletének, technikájának és gyakorlatának fejlődését. Ezek a fejezetek azokat az egyedi kihívásokat és lehetőségeket világítják meg, amelyeket a háború teremt ezekben a különböző közegekben. Hangsúlyozzák továbbá, hogy az intel-

lektuális és szervezeti hagyományok miként hatottak arra, hogy az államok és hadseregeik hogyan próbálnak élni a szárazföldi, tengeri és légi hatalommal. Bemutatják, hogy a háborúk hogyan alakították a stratégiai gondolkodást, gyakran oly módon, hogy látványosan bizonyították, milyen katasztrofális az eltérés a háború előtti doktrínák és tervek, valamint a harctéri valóság között. Utánajárnak annak is, hogy az információs és számítógépes forradalom hogyan módosíthatja a hadviselést a jövőben. A második rész jelentősége abban áll, hogy megmutatja, a különböző közegekben folyó harc követelményei hogyan állítanak korlátokat az elé, amit az államok a földön, a vízben és a levegőben harcolva elérni szeretnének.

A „Huszedik századi új elméletek” című harmadik rész szerzői (Keith B. Payne, John Baylis, James D. Kiras) néhány olyan kérdést vizsgálnak meg, amelyek a hidegháború korának fő stratégiai vitáit uralták: így az elrettentést, a fegyverzetkorlátozást és leszerelést, valamint a terrorizmus és az irreguláris hadviselés problémáját. Céljuk, hogy elemezzék a béke és biztonság e területeken jelentkező megközelítéseinek elméleti alapjait, és megfontolják, hogyan lehetne őket úgy korszerűsíteni, hogy megfeleljenek a hidegháború utáni korszak változásainak.

A kötet negyedik, „A nagystratégia mai kérdései” címet viselő részének a szerzői (Eliot Cohen, Malcolm R. Davis, Colin S. Gray, Theo Farrell és James J. Wirtz) olyan kérdéseket tárgyalnak, amelyek napjaink újságjainak címlapjain szerepelnek, s a jelen stratégiai vitáinak középpontjában áll-

nak. A békefenntartás és a humanitárius beavatkozás különleges feladatokat ró a fegyveres erőkre, és egyre fontosabbnak látszik, ahogy a hidegháború stabilitása tűnőben van. A nukleáris stratégia és a nukleáris fegyverek szerepe szintén megérett az újragondolásra, ahogy a nukleáris, biológiai és vegyi fegyverek elterjedése tovább folyik. Hasonlóképpen fontos megvizsgálni azt az összetett kihívást, amit a tömegpusztító fegyverek nem állami szereplők kezébe jutása jelent. A negyedik rész veszi számba az olyan új biztonságpolitikai kérdéseket is, mint például a környezet, a szűkös erőforrások, a migráció, a fertőző betegségek kérdései, amelyek a nemzetek biztonságpolitikai listáján kiemelt helyen szerepelnek, továbbá azt is, hogy milyen szerepet játszhatnak a kezelésükben a katonai szervezetek, valamint a stratégiai tanulmányok. Ugyancsak ebben a részben kerül szóba a „hadügyi forradalom”, és az, hogy hogyan formálhatja át a földi, az űr- és a virtuális hadviselést.

Lawrence Freedman zárszava a jelenkori stratégiát tekinti át, de nem az egyes szerzők következtetéseinek összefoglalásával, hanem úgy, hogy vázolja a stratégia evolúcióját az elmúlt száz év során, valamint a stratégia és a stratégiák kilátásait az új évszázadban.

A Zrínyi Kiadó gondozásában megjelentetett kötet – amely egyfajta folytatása „A korai stratégiai gondolkodás” című, Veszprémy László szerkesztette stratégia-történeti válogatásnak – remek bevezető mindazok számára, akik érdeklődnek a politikatudomány, a nemzetközi kapcsolatok és biztonsági tanulmányok iránt. ■